

рекомендації / А. П. Запотоцький, А. А. Вознюк, С. В. Кучменко. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 78 с.

2. Типологічне дослідження «Відмивання доходів від привласнення коштів і майна державних підприємств та інших суб'єктів, які фінансуються за рахунок державного та місцевих бюджетів». URL: <https://bankalliance.ua/pages/aml/library/2019.pdf> (дата звернення: 25.06.2026).

DOI 10.70286/ISU-01.07.2026.004

МОДЕЛЬ НАРАТИВНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Гринчук Олександр

магістр військового управління, магістр права, начальник управління запобігання вчиненню, виявлення і припинення правопорушень – заступник начальника Головного управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України Головне управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України, Київ, Україна,
ORCID: 0009-0004-6576-1342.

Сивак В'ячеслав

магістр військового управління, магістр права, полковник, начальник відділу запобігання і профілактики злочинів та правопорушень управління запобігання вчиненню, виявлення і припинення правопорушень Головного управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України, Україна,
ORCID: 0009-0006-5347-1174.

Савінов Володимир

магістр соціальної педагогіки, соціальний психолог, молодший науковий співробітник відділу соціальної психології особистості, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, м.Київ, Україна,
ORCID: 0000-0001-5830-2333

Захарчук Роман

магістр права, магістр психології, аспірант, Київський університет права Національної академії наук України, Україна,
ORCID: 0009-0003-1725-8032.

В умовах сучасної війни забезпечення ефективного військового управління потребує інтеграції досягнень військової науки, психології, соціології, права, кримінології та комунікаційних наук. Особливої актуальності це набуває в

умовах гібридної війни, де інформаційне протиборство виступає одним із ключових інструментів впливу на свідомість, переконання, цінності та поведінку людей. Формування деструктивних наративів, підриг довіри до державних інститутів, командування та військових колективів здатні негативно впливати на морально-психологічний стан особового складу, військову дисципліну та загальну ефективність діяльності військових організацій.

В умовах інформаційного протиборства деструктивні наративи можуть формуватися як під впливом особистого досвіду військовослужбовця, так і внаслідок цілеспрямованих інформаційно-психологічних операцій противника. У зв'язку з цим своєчасне виявлення таких наративів набуває значення не лише для підтримання військової дисципліни, але й для забезпечення стійкості особового складу до інформаційних впливів.

За таких обставин забезпечення військової дисципліни потребує врахування не лише правових та організаційних чинників, а й психологічних механізмів формування поведінки особового складу. Одним із найбільш небезпечних правопорушень проти встановленого порядку проходження військової служби залишається самовільне залишення військової частини (далі – СЗЧ), яке негативно впливає на боєздатність підрозділів, укомплектованість військ, виконання бойових завдань та морально-психологічну стійкість військових колективів (Дисциплінарний статут, 1999).

Попри наявність дисциплінарних та кримінально-правових механізмів реагування, практика свідчить, що рішення про СЗЧ, як правило, формується поступово під впливом комплексу психологічних, соціальних, комунікаційних та організаційних факторів. Відтак особливої актуальності набуває розроблення профілактичних підходів, спрямованих на виявлення ризиків ще до моменту вчинення правопорушення.

Одним із перспективних напрямів такої роботи може бути наративний підхід, що ґрунтується на дослідженні індивідуальних та групових смислів, переконань і пояснювальних моделей, через які військовослужбовці інтерпретують власний досвід служби, взаємовідносини в підрозділі та перспективи подальшого проходження військової служби.

Метою дослідження є обґрунтування механізму наративної профілактики СЗЧ та розроблення алгоритму її застосування у діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України (далі – Служба правопорядку).

У найзагальнішому розумінні наратив являє собою систему взаємопов'язаних уявлень, пояснень та інтерпретацій, за допомогою яких людина осмислює власний досвід і надає йому смислу. У військовому середовищі наративи можуть формувати ставлення військовослужбовця до служби, командування, побратимів та власної ролі у виконанні завдань оборони держави (Bruner, 1990).

Окреме значення мають сучасні підходи до стратегічних комунікацій, які використовуються в країнах НАТО та розглядають наратив як інструмент формування поведінки через систему смислів та цінностей (NATO StratCom COE, 2023).

Теоретичну основу моделі становлять положення наративної психології Джерома Брунера та Дена Макадамса, логотерапії Віктора Франкла, теорії соціальної ідентичності Генрі Теджфела і Джона Тернера, а також сучасних підходів до стратегічних комунікацій (Bruner, 1990; Frankl, 2006; McAdams, 1993; Tajfel & Turner, 1986). Поль Рікер додатково обґрунтував нерозривний зв'язок між часовим досвідом людини та наративною формою його осмислення (Ricoeur, 1984), що пояснює, чому суб'єктивна інтерпретація "безвиході" часто важливіша за об'єктивні обставини. Їх інтеграція дозволяє розглядати СЗЧ не лише як наслідок впливу зовнішніх обставин, а як результат специфічної інтерпретації військовослужбовцем власного досвіду, місця у військовому колективі та перспектив подальшого проходження служби. Алгоритм є практичним інструментом виявлення таких смислових конструкцій та їх своєчасної корекції.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі адаптації положень наративної психології, логотерапії, теорії соціальної ідентичності та стратегічних комунікацій до завдань профілактики правопорушень у військовому середовищі. У роботі запропоновано авторське визначення поняття «НАРАТИВНА ПРОФІЛАКТИКА САМОВІЛЬНОГО ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ», систематизовано основні наративні маркери ризику СЗЧ, а також розроблено модель наративної профілактики самовільного залишення військової частини, а також концептуальний алгоритм виявлення, оцінювання та корекції наративних маркерів ризику у діяльності Служби правопорядку. Такий підхід розширює можливості профілактичної роботи шляхом переходу від реагування на вже вчинене правопорушення до раннього виявлення передумов його виникнення на рівні індивідуальних і групових смислових конструкцій. Уперше запропоновано типологію наративних маркерів ризику СЗЧ та алгоритм їх використання у профілактичній діяльності Служби правопорядку.

Під наративною профілактикою СЗЧ пропонується розуміти систему виявлення, аналізу та корекції індивідуальних і групових наративів, що можуть сприяти формуванню рішення про самовільне залишення місця служби.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання моделі наративної профілактики СЗЧ під час проведення профілактичних заходів, перевірок, індивідуально-профілактичної роботи та розроблення методичних рекомендацій для посадових осіб Служби правопорядку. Розроблений алгоритм може слугувати основою для створення чек-листів виявлення ризиків СЗЧ, програм підготовки особового складу та вдосконалення системи профілактики правопорушень у військових колективах.

На відміну від інших суб'єктів профілактичної діяльності, Служба правопорядку має доступ до інформації про дисциплінарні правопорушення, результати службових перевірок, звернення військовослужбовців та інші відомості, що можуть свідчити про формування ризиків СЗЧ. Це створює передумови для використання елементів наративної профілактики як

додаткового інструменту раннього виявлення потенційних загроз військовій дисципліні.

В основі моделі лежить припущення, що ризик СЗЧ формується не лише зовнішніми обставинами, а й під впливом індивідуальних смислів та інтерпретацій військовослужбовцем власного досвіду служби – втрата смислу діяльності є одним із ключових предикторів дезадаптивної поведінки (Frankl, 2006). Саме тому важливим є не лише аналіз об'єктивної ситуації, а й вивчення того, як військовослужбовець пояснює її собі та оточуючим. Водночас модель не виокремлює емоційні стани в самостійний наративний маркер, оскільки вони, як правило, проявляються у змісті інших наративних конструкцій.

Таблиця 1. П'ять основних наративних маркерів ризику

Наративний маркер	Типові висловлювання	Потенційний ризик
Безвихідь	«Виходу немає», «Мене ніхто не почує»	Втрата віри в законні механізми
Відчуження	«Я тут чужий», «Я не частина колективу»	Ослаблення групової ідентичності
Невидимість	«Мої проблеми нікого не цікавлять», «Мене ніхто не чує»	Соціальна ізоляція
Нормалізація СЗЧ	«Усі так роблять», «Нічого страшного не станеться»	Легітимізація порушення
Конкуруючий обов'язок	«Я потрібен вдома більше, ніж тут»	Конфлікт ролей

Наявність одного або декількох таких маркерів може свідчити про підвищення ризику прийняття рішення щодо СЗЧ. Маркери відчуження та невидимості безпосередньо пов'язані з ослабленням групової ідентичності – процесом, який детально описаний у теорії соціальної ідентичності (Tajfel & Turner, 1986).

На основі моделі розроблено алгоритм наративної профілактики СЗЧ у діяльності Служби правопорядку (рис. 1).

Наративні маркери не є безпосередніми причинами СЗЧ, а виступають індикаторами змін у системі смислів військовослужбовця. Їх накопичення може свідчити про зростання ризику прийняття рішення щодо самовільного залишення місця служби.

Послідовне накопичення наративів безвиході, відчуження та нормалізації правопорушення може призводити до формування внутрішнього виправдання рішення про самовільне залишення місця служби. Саме тому своєчасне виявлення таких змін створює можливості для профілактичного втручання ще до моменту вчинення правопорушення.

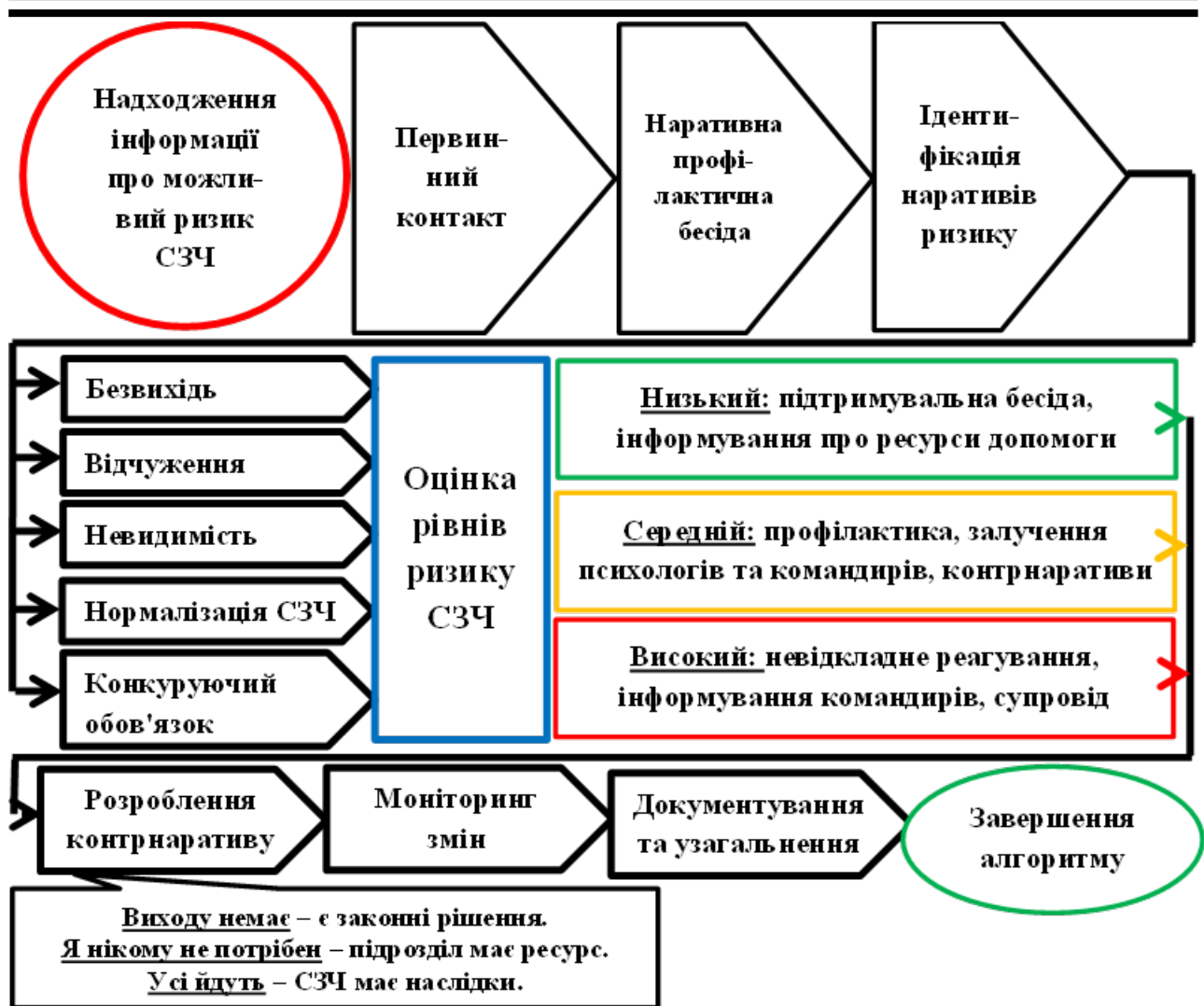

Рисунок 1. Алгоритм наративної профілактики самовільного залишення військової частини у діяльності Військової служби правопорядку у Збройних Силах України

Алгоритм наративної профілактики СЗЧ розпочинається з отримання інформації про можливі ризики порушення військової дисципліни від командирів, психологів, побратимів, під час перевірок або безпосередньо від військовослужбовців. Після первинного контакту проводиться наративна профілактична бесіда, спрямована на виявлення способу, у який військовослужбовець інтерпретує власну ситуацію, взаємовідносини в підрозділі та перспективи подальшого проходження служби. На цьому етапі здійснюється ідентифікація наративних маркерів ризику, зокрема наративів безвиході, відчуження, невидимості, нормалізації СЗЧ та конкуруючого обов'язку.

Після виявлення маркерів проводиться оцінка рівня ризику та визначаються необхідні профілактичні заходи. Залежно від результатів оцінювання можуть застосовуватися підтримувальні бесіди, залучення командирів і психологів або комплексний супровід із використанням психологічних, соціальних та організаційних ресурсів. Ключовим елементом алгоритму є формування контрнаративу, який дозволяє запропонувати військовослужбовцю альтернативне та конструктивне бачення шляхів вирішення проблемної ситуації без вчинення правопорушення.

Завершальними етапами алгоритму є моніторинг змін, оцінювання результативності профілактичних заходів та документування отриманих результатів. Це створює підґрунтя для накопичення практичного досвіду, вдосконалення профілактичної діяльності Служби правопорядку та подальшого вдосконалення моделі.

Результатом дослідження стало розроблення моделі наративної профілактики СЗЧ, що поєднує психологічні, соціально-психологічні та комунікаційні підходи до аналізу ризиків правопорушень у військовому середовищі. У межах моделі сформовано типологію наративних маркерів ризику СЗЧ, обґрунтовано механізм їх впливу на процес прийняття рішень військовослужбовцями та розроблено алгоритм профілактичної діяльності Служби правопорядку. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення методичного забезпечення профілактичної роботи та розроблення інструментів раннього виявлення ризиків СЗЧ.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на емпіричну перевірку ефективності розробленого алгоритму та створення стандартизованих інструментів виявлення наративних маркерів ризику СЗЧ.

Список використаних джерел

1. Bruner, J. (1990). Acts of meaning. Harvard University Press.
2. McAdams, D. P. (1993). The stories we live by: Personal myths and the making of the self. Guilford Press.
3. Frankl, V. E. (2006). Man's search for meaning. Beacon Press.
4. Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), Psychology of intergroup relations (pp. 7–24). Nelson-Hall.
5. Ricoeur, P. (1984). Time and narrative (Vol. 1). University of Chicago Press.
6. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2023). Strategic communications handbook. NATO StratCom COE.
7. Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 551-XIV. Верховна Рада України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14>

СУЧАСНІ МЕТОДИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ

Стедик Богдана Василівна

кандидат юридичних наук, доцент

Кафедра кримінального процесу та криміналістики

Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Ідентифікація особи є ключовим завданням у криміналістичній, судово-медичній та гуманітарній практиці [1, с. 18]. У ХХІ столітті наука розвивається швидкими технологічними темпами, що суттєво вплинуло як на удосконалення